

trak. Te bi lahko v muzeju predvajali ob obiskih raznih skupin. Muzej bi postal veliko bolj pester in privlačen. Adolf Arigler-Bodin že dolgo opozarja, da bi z maketami predstavili v muzejih posamezne tehnike in tiskarne. Pri sedANJI možnosti ni težko narediti objekte »žive« z vodo, elektriko itd. V to delo je moč koristno vključiti ne samo ljubiteljske maketarje, temveč tudi učence šol pri tehničnem pouku. Za bunkerje in barake tehnik in tiskarn v Selški in Poljanski dolini so v glavnem že narejene izmere. Za Škofjo Loko in okolico pa bo to treba še narediti.

Premalo so mlademu rodu znani odnosi, ki so bili med tiskarji. Zeleli bi prikazati vzdušje pri delu. Tiskarji se spominjajo, da je bila pri delu zelo velika doslednost in natančnost in da je to samo dvigalo delovno vnetje in zavest. Zato tudi niso potrebovali posebnega poveljevanja. Od tod izvira pri njih še vedno občutek za skupnost. Ne more jim biti vseeno, kako je z otroki in svojci njihovih bojnih — partizanskih tovarišev. In domačije po loških hribih? Davča! Med vojno je bilo manj nevarno, če se je pri hiši zadrževala vojaška enota, kot pa če so bili gostje tiskarji. V prvem primeru so se lahko domačini ob nemškem zasliševanju zagovarjali, češ kaj moremo proti močni vojski, v drugem primeru pa je bilo jasno, da so jih imeli v hiši dobrovoljno po dogovoru.

Udeleženci so tudi ugotavljali, kako pomemben je bil tisk v določenem obdobju. Tako je na primer po hudem udarcu na Žirovskem vrhu avgusta 1943 prvi šel v protiofenzivo prav partizanski tisk.

Da ne bi šlo preveč v pozabo, so zbrani tiskarji predlagali razne oblike za negovanje tradicij NOB. Tako naj bi zaživeli spominski pohodi po poteh tiskarjev oz. krajih tehnik in tiskarn. Izdali bi lahko razne značke, pripravili mladinska tekmovanja o partizanskem tisku na našem področju itd. Tiskarji so pripravljali posredovati še dokumente in fotografije iz privatnih arhivov ter pomagati pri identificiranju. Tovrstnega dela je še veliko.

Ob koncu smo skupno ugotavljali, da je za objavo raznih izsledkov v loški občini kot nalašč publikacija Loški razgledi, ki redno izhaja že 28 let. Uredništvo je vedno z veseljem sprejelo prispevke o NOB.

Celoten razgovor je izzvenel kot izziv ljudi, ki so veliko prispevali za naš lepši dan in so zmeraj pripravljene pripovedovati in raziskovati dobo, v kateri niso gledali, koliko bo kdo za katero stvar plačan. Bil je to izziv nam zgodovinarjem in vsem, ki jim vsaj malo »teče pero«, da v doglednem času zberemo bogato dokumentacijo in jo predstavimo v zgodovini tehnik in tiskarn na našem območju.

Vinko Demšar

OB ŽALNI SLOVESNOSTI ZA KAMNITNIKOM

Zopet je leto mimo, zopet je deveti februar, sedemintrideset let je že minilo.

S hvaležnostjo in spoštovanjem se vsako leto na ta dan zberemo na tem koščku naše slovenske zemlje, na katerem se je končala življenjska pot naših rojakov, polna bojev in trpljenja, pa tudi neomajne vere v svobodo in napredek človeštva. Na tem koščku loške zemlje se je odigral eden izmed neštetihih zločinov fašističnih zavojalcev in domačih reakcionarnih izdajalcev. Ta zločin je bil že izraz njihovega poloma, propada in besa ter strahu pred vstajo naroda, ki je izpričal neusahljivo moč, osveščen in prepričan, da mora svojo usodo vzeti sam v svoje roke.

Ko je v letu 1943 okupator obupal, da bi uničil Osvobodilno fronto in njene

udarne partizanske enote, se je v svoji nemoči vrnil k množičnim represalijam in ubijanju neborozhenega prebivalstva, kar je tudi v Škofji Loki že dalj časa pripravljaval in čakal le še pravega trenutka.

Med talci je tu končal svojo revolucionarno pot in borbo predvojni komunist Mihael Rahne iz Dolskega pri Ljubljani, organizator vstaje in Osvobodilne fronte v svojem okolišju, ki je padel v roke gestapa zaradi izdajstva domačih ovaduhov.

Tu je bilo ustreljenih šest mladih kurirjev, kurirske postaje G-9 z Žirovskega vrha: komandir postaje Ciril Strlič, brata Franc in Hieronim Grošelj, Ludvik Cigale, Vinko Justin in Peter Kavčič. Decembra 1943 so bili izdani in ujeti od

belogardistične tolpe, doživljali svojo kalvarijo po zaporih Vrhnik, Ljubljane in Begunj ter končali svoje trpljenje med talci. Nekateri so komaj začeli živeti in že je usoda zahtevala, da so darovali svoja življenja, da bi lahko drugi živeli. Kurirjem se je pridružil za vedno tudi gostitelj kurirskega bunkerja v Črnem Vrhu, kmet Franc Maček.

Velik krvni davek so položili partizanski in terenski obveščevalci, ki so bili oči in ušesa bojnih partizanskih enot: med njimi Jože Gostinčar, Janez Omejc, Janez Prezelj, Franc Tušar, brata Franc in Janez Jerič izpod Kravca ter oče Janez in sin Janez Bradeško. Teh se je okupator očitno najbolj bal.

Svojo pot trpljenja, mučenja in poniževanja so tu končali ujeti partizani iz enot Gorenjskega in Kokrškega odreda. Prešernove brigade in drugih enot: Janez Erznožnik, Alojz Jerman, Rudolf Juhant, Jakob Jurca, Mihael Knific, Franc Kovacič, Kristijan Meglič, Janez Novak in Miroslav Peternelj, ki so jih ujeli Nemci ali belogardisti v decembru in januarju.

Umorjen je bil politični delavec Nande Cizej, ki je preživel trpljenje Dachaua, pobegnil in bil ujet ob napadu na partijsko šolo v Cerknem dne 27. januarja, mož ilegalke Marjance, vodje tehnike Selške čete, ki je, kakor bi slutila usodo svojega moža, v juliju 1943 v Skofji Loki v svoji pesmi napisala:

Ti na svetu si prelij krvi,
krvoses, nasilnik in tiran —
sedaj, ko sveti nam svobode dan,
še hočeš bit' krvi pijan.

Svoja življenja so žrtvovali sodelavci in gostitelji naših slavnih ilegalnih partizanskih tehnik, ki so pred nosom okupatorja organizirali, skrivali, razmnoževali in raznašali našo literaturo, ki je bila vedno nosilec resnice in upanja. Tako je končal stari mlinar Matevž Vidmar iz veštrskega mlina, kjer so prejšnji dan zgoreli štirje preizkušeni tehniki; dalje Franc Lakota, član KP, in Jože Novak, oba z Bleda, kjer sta organizirala tehniko »Sonjo« in kljub strahovitemu mučenju v Begunjah očuvala skrivnosti organizacije tehnik. To tudi priča, kako se je okupator bal partizanske pisane besede, ki je prodirala v vsako hišo, širila resnico ter vlivala nove in nove moči tudi v najtežjih trenutkih boja.

Posebno številne žrtve sta dala mesto Skofja Loka in okolica. Na tem mestu

je dal svoje življenje zdravnik, humanist dr. Viktor Kocjančič, ki je zdravil že ranjence iz slavne dražgoške bitke, kasneje heroja Svaruna in druge številne borce in aktiviste OF.

Svojo življenjsko pot je končal Anton Franko, katerega edini »greh« je bil v tem, da je svojo številno družino vzgajal v svobodoljubnem in resnicoljubnem duhu. Kot talci so padli zvesti in neumorni sodelavci Osvobodilne fronte: frizerska mojstra Valentin Oblak in Pavle Erznožnik, gostilničar in vojni invalid Matko Gregorin, klobučarski mojster Pavel Jamnik, mesarski mojster Vlado Krek, krojaški mojster Karel Sinkovec, čevljar Janez Jurjevič, delavec Franc Pirc in nameščenca Peter Poljanec in Ivan Časl. Ti vsi so vsak po svojih močeh in ne oziraje se na posledice, prispevali svoj dolg k osvoboditvi svojega naroda.

Svoj davek sta dala Stara Loka in Trnje, od koder so privlekli Petra Kavčiča, zidarja Jakoba Gabra ter Alojza Pustavrha, pri katerem je bila shramba orožja in literature. Tudi njegov soimenjak Franc Pustavrh iz Črnega Vrha ter stari organist in cerkovnik Franc Maček sta s svojo žrtvijo povečala krvni davek svojega rojstnega kraja.

Z Dola pri Ljubljani so pripeljali semkaj očeta petih otrok Tomaža Levina, njegov dom požgali, družino odpeljali v taborišča.

Med talci so bile tudi žrtve borbe revolucionarnega delavskega razreda z Jesenic in okolice, poleg Cizeja požrtvovalni Josip Mrak ter mladi Ivan Ivaneš iz Radovljice.

Nič manjša ni bila žrtev žal manj znanih junakov Janeza Udovča in drugih.

Talce so pripeljali z vseh strani: iz okolice Žirov, z loških hribov, iz Kranja, Tržiča, Kamnika, z Bleda, s pobočij Kravca, iz Begunj in drugih zaporov. Ločane pa so iztrgali dan prej iz njihovih domov in družin.

Med talci so zastopani vsi sloji slovenskega naroda in vseh svetovnonazorskih prepričanj, ki jih je družil skupni cilj, da ohranijo svojo narodno bit in si izborijo svobodno in človeka dostojno življenje. Posebno velike žrtve je dala KPS, na kateri je ležala zgodovinska odgovornost: uresničitev nacionalne in in socialne osvoboditve.

Po tem zločinu je 56 otrok, sinov in hčera, ostalo brez očetov, 22 žena pa brez mož. Nekateri otroci so bili še v zibelkah, drugi so postali pionirji ali pa še trdneje prišli za puške in se pognali še

huje v boj, da maščujejo svoje najdražje.

Fašizem je bil vojaško in moralno pregan, niso pa bile izkoreninjene ideologije, ki so do njega pripeljale. Danes se rojevajo stare in žal tudi nove oblike zatiranja narodov, poskušajo se zbrisati dejstva zgodovine in z novimi slepilnimi in demagoškimi parolami zastrupljati odnose med narodi.

Iste sile, ki so pripeljale do zločina na tem kraju, poskušajo rehabilitirati zločince, odstraniti dokaze zgodovine, v srca mladih ljudi pa vnašati mržnjo med narodi. Ne vemo, ali so bili zločinci umora za Kamnitnikom kaznovani, vemo pa, da v naši sosesčini žele nekateri rehabilitirati zločinca Rainerja, zanikajo obstoj koncentracijskih taborišč in umorov in ostajajo nekaznovani. V sosednji Italiji smo priče stalnim onečaščenjem spomenikov osvobodilne borbe, prav zdaj pa so ukradli mučilni kij iz Rižarne, ki je bil dokaz njihovega početja med vojno. Tisti, ki žele odstraniti sledove svojih zločinov, se vedno pripravljajo na nove zločine.

V zadnjem letu smo izgubili najdražje, kar smo imeli. Izgubili smo Tita, čigar ime je vlivalo ponos in pogum tudi žrtvam, katerih spominu se danes poklanjamo.

Vendar Tito je ostal v nas, v naših srcih in dejanjih. Zato se bomo še odločneje borili za nadaljnji razvoj naše

samoupravne socialistične družbe, ki je zrasla iz krvi in trpljenja tolikih njenih sinov in hčera. Jugoslavija bo vedno odločno stala na braniku miru v svetu, na braniku enakopravnosti in svobode med narodi in državami in dosledno odklanjala vsako tuje vmešavanje in kršenje svoje suverenosti.

Danes smo se zbrali, da bi premagali čas, ki grozi s pozabo vsakemu dogodku, ki se oddaljuje. Premagali bomo čas, če bomo resnico o naši borbi prenašali na mlade rodove, na rodove, ki prihajajo. Nenehno moramo opozarjati na žrtve, na herojska dejanja naših ljudi, ne zaradi preteklosti, temveč zaradi naše prihodnosti.

Poklonimo se žrtvam in slava jim.

Svetko Kobal

Pripis

Uredništvo objavlja govor tovariša Svetka Kobala ob žalni slovesnosti pri spomeniku talcev za Kamnitnikom dne 9. februarja 1981 zaradi tega, ker ima globoko vsebino in zgodovinsko, politično, duhovno ter dokumentacijsko vrednost, hkrati pa zaokrožuje zapis o streljanju petdesetih talcev »... Temni, pretemni so talcev grobovi«, ki ga je v Loških razgledih 2, 1955 objavil Stane Pečar.

OBISK ZGODOVINSKEGA DRUŠTVA IZ FREISINGA

Odkar je leta 1803 prenehala oblast škofije iz Freisinga na Bavarskem nad loškimi gospostvom, so prenehale tudi vse uradne vezi med Škofjo Loko in Freisingom. Tistih nekaj malo obiskov tu in tam je bilo zasebnega značaja; ali je bilo to posamični ali skupinski obisk zgolj turističnega namena ali z raziskovalnim namenom programirani študij loškega zgodovinarja dr. P. Blaznika v bavarskih in tudi freisingških arhivih. Večjo skupino turistov iz Škofje Loke, med njimi tudi zainteresirane člane Muzejskega društva, je pred leti med ogledovanjem drugih avstrijskih in nemških krajev vodila pot tudi skozi Freising. Morda je prav to spodbudilo vodstvo Zgodovinskega društva v Freisingu, da se je odločilo za obisk pri nas. Tako se je gospa Wilhelma Zanker

v društvenem imenu prve dni aprila 1981 obrnila na Janka Kreka iz Škofje Loke, ki je bil organiziral in vodil omenjeno potovanje Ločanov na Nemško, z informacijo o nameri študijskega potovanja po krajih nekdanjega freisingškega lastništva in s prošnjo za pomoč pri organiziranju obiska v Škofji Loki. Po Krekovi nenadni smrti je njegova vdova o tej želji obvestila dr. Blaznika in vodstvo loškega Muzejskega društva. Po prvih razgovorih v juniju mesecu je bil v juliju na podlagi želja iz Freisinga izdelan okvirni program njihovega bivanja v Škofji Loki in ogledovanja njenih zgodovinskih in kulturnih zanimivosti. Sredi avgusta je bilo sporočeno soglasje k predlaganemu programu, v katerega izvedbo so bili vključeni skoraj vsi člani društva izvršnega